

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ
ӘЛ-ФАРАБИ АТЫНДАҒЫ ҚАЗАҚ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ
ФИЛОСОФИЯ ЖӘНЕ САЯСАТТАНУ ФАКУЛЬТЕТІ

IV ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ФАРАБИ ОҚУЛАРЫ

Алматы, Қазақстан, 4-21 сәуір, 2017 жыл

Студенттер мен жас ғалымдардың

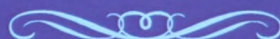
«ФАРАБИ ӘЛЕМІ»

атты халықаралық ғылыми конференциясының

МАТЕРИАЛДАРЫ

Алматы, Қазақстан, 10-13 сәуір, 2017 жыл

1-том

IV МЕЖДУНАРОДНЫЕ ФАРАБИЕВСКИЕ ЧТЕНИЯ

Алматы, Казахстан, 4-21 апреля 2017 года

МАТЕРИАЛЫ

международной научной конференции

студентов и молодых ученых

«ФАРАБИ ӘЛЕМІ»

Алматы, Казахстан, 10-13 апреля 2017 года

Том 1

IV INTERNATIONAL FARABI READINGS

Almaty, Kazakhstan, 4-21 April, 2017

MATERIALS

of International Scientific Conference

of Students and Young Scientists

«FARABI ALEMI»

Almaty, Kazakhstan, 10-13 April, 2017

Volume 1

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Коноплева А.Н., Лещинская Т.Л. Интегрированное обучение детей с особенностями психофизического развития: Монография. - Мн.: НИО, 2003. - 232 с.
2. Шипицына Л.М. Формирование социальной адаптации у детей дошкольного возраста с синдромом Дауна // журнал «Синдром Дауна. XXI век» №2(11) 2013
3. Замский Х. С. Умственно отсталые дети: История их изучения, воспитания и обучения с древних времен до середины XX века - М.: НПО Образование, - 2012. - 399 с.
4. Грозная Н.С. Из истории развития ранней помощи // журнал «Синдром Дауна. XXI век» №2(7) 2011. - стр.3-5
5. Ворсанова С.Г., Юров Ю.Б., Демидова И.А., Берешева А.К. Хромосомные синдромы, выявляемые в первые годы жизни ребенка: данные клинических, цитогенетических и молекулярно-цитогенетических исследований // Дефектология. - 2010. - №2. - стр. 41-51.

Бердібек Айкерім

Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ, Философия және саясаттану факультетінің

Әлекметтану және әлеуметтік жұмыс кафедрасы,

әлеуметтік жұмыс мамандығының 4-курс студенті

И.С.Сарыбаева

әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық университетінің әлеуметтану және әлеуметтік

жұмыс кафедрасы, социол.ғ.к., аға оқытушы

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ АТА-АНА ҚАМҚОРЛЫҒЫНСЫЗ ҚАЛҒАН ЖЕТІМ- БАЛАЛАРДЫ ОРНАЛАСТЫРУ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫ

Бүгінгі күні біздің қоғамның аса бір үлкен де маңызды мәселелерінің бірі ол – жетімдік мәселесі болып табылады. Жалпы жетімдік мәселесі ол барлық кезеңде де кездесетін, барлық қоғамға тән мәселе болып табылатынын бәріміз білеміз. Жетімдік ол баланың қоршаған ортасына дұрыс бейімделуіне, яғни оның ортамен қарым-қатынастарына үлкен кедергісін тигізетіні сөзсіз. Ата-ана мен туыстардың қамқорлығынсыз өскен бала өзін барлық жерде де қолайсыз сезінуі, яғни оның жалғыздығы психологиялық тұрғыдан белгілі бір ауытқуларға әкеліп соқтыруыда мүмкін. Өйткені қалыпты өмірлік жағдайы, яғни отбасылық жағдай оларға таңсық болып келеді. Көптеген себептерге байланысты ата-анасының қамқорлығынсыз қалатын балаларға қолдау көрсету еліміздің әлеуметтік саясатындағы басты бағыттардың бірі болып келеді, яғни жетім балалармен әлеуметтік жұмыс жүргізудің мақсаты еліміздің саясатымен тығыз байланысты болып табылады. Жалпы бұл аталған мекемелердегі балалармен жұмыста мамандардың рөлі өте зор. Қолдау бағдарламасын іске асыру үшін балаларды дамыту мен оқытуға баланың жан дүниесіндегі ірілі-уақты өзгерістердің бәрін байқай алатын, өмірлік тәжірибесі мол, кәсіби деңгейі жоғары мамандар тартылады. Бағдарламада шамаланған нәтижелер мынадай: интернаттық мекемелердегі тәрбиеленушілердің әлеуметтік, жеке мәселелерінің шешімін табу; балаларды қоғамдағы дербес өмірге дайындау; «екіншілей» жетімдіктің алдын алу.

Жетім балаларға арналған кез-келген балалар үйі немесе интернаттың басты міндеті – тәрбиеленушілердің әлеуметтенуі, олардың қазіргі қоғамға сіңісуі, оларға:

- а) жалпы қоғамдық ықпалдастық және әлеуметтік-психологиялық жағдаяттардың баланың жеке тұлғасының дамуына әсері;
- ә) бұл үрдістегі баланың өзінің белсене қатысуы;
- б) қоғамдағы әлеуметтік қатынастар жүйесін жетілдіру, оның ішінде интернаттық мекемелердегі балаларға қатысты қайта қарастыру жатады [1].

Қазақстан Республикасының «Отбасы және неке» заңына сәйкес ата-ана қамқорлығынсыз қалған балалар мен жетім балалардың орналастырудың бірнеше түрлері қарастырылған, яғни бұлар асырап алу, қамқорлыққа алу, патронат, қабылдаған отбасылар, мемлекеттік және қоғамдық-мемлекеттік мекемелерге орналастыру және т.б.

Жетім балаларды орналастыру түрлері төмендегі 1 кестеде ұсынылған, яғни оларды мемлекеттік, мемлекеттік-қоғамдық және отбасылық деп үшке бөліп көрсетуге болады:

1- кесте Жетім балаларды орналастыру түрлері

Жетім балаларды орналастыру түрлері	Мемлекеттік	балалар үйі; жетімдер үйі; мектеп интернат; балаларды уақытша асырау орталығы; балалар баспанасы.
	Мемлекеттік-қоғамдық	отбасылық балалар үйі; SOS балалар ауылы; фостерлі (орнын басатын отбасы).
	Отбасылық	ұлды немесе қызды асырап алу; қамқорлыққа алу; патронатты отбасы.

Ата-ана қамқорлығынсыз қалған балаларды орналастырудың мемлекеттік түрлері басқаларымен салыстырғанда айтарлықтай кең таралған және де сонымен қатар біздің мемлекетте жиі қолданылатын түрі болып табылады. Бұл біріншіден 70 жылдан астам уақыт кеңес үкіметі кезеңінің азаматтарының ұжымдық өмір үлгісімен және де еліміздің мүмкіншілігі ол өте аз шығындалу мақсатындағы мемлекеттің экономиканы жүйелендіруіне байланысты айтарлықтай көптеген балалар санын ең төменгі өмір сүру нормасымен қамтамасыз етуімен негізделеді [2].

Балалар үйі – ол жетім балаларға, тастанды балаларға, өз балаларын тәрбиелей алмайтын ата-аналардың балаларына және де физикалық және психикалық дамуында ауытқулары бар балаларға медициналық көмек көрсету мен тәрбиелеу үшін арналған денсаулық сақтау мекемесі болып табылады. Балалар үйінде балалар туылғаннан 3 жасқа дейін және физикалық және психикалық дамуында ауытқулары бар балалар 4 жасқа дейін тәрбиеленеді. Балалар үйіндегі балалар олар азықпен, киіммен, аяқ киіммен және ойыншықтармен қамтамасыз етіледі. Балалар үйінен балаларды өз отбасыларына, білім жүйесі бар жетімдер үйіне, әлеуметтік қамтуға жүйеленген үй-интернаттарға немесе оларды асырап алуға байланысты шығарылады.

Жетімдер үйі – ол мемлекеттік білім-тәрбиелік мекеме болып табылады, яғни онда ата-ана қамқорлығынсыз қалған (олардың қаза табу себебіне, ата-ана құқығынан айырылуларына, балалары белгіленген тәртіппен тартып алынған және т.б. себептерге байланысты) 3 жастан 18 жасқа дейінгі балаларды оқыту мен тәрбиелеу, дамыту, асырау қарастырылған. Мектеп жасына дейінгі (3-7 жас) балалар үшін, мектеп жасындағы (7-18 жас) және аралас типіне қарай жетімдер үйін ажыратады. Олар азықпен, киіммен, ойыншықтармен, мектепке қажетті жабдықтармен қамтамасыз етіледі. Тәрбиеленушілер мұнда өз-өзіне қызмет етуді үйренеді, шеберханаларда жұмыс жасайды, сонымен қатар түрлі секциялар мен үйірмелерге, спорттық жарыстарға және шығармашылық сайыстарға қатысады. Жетімдер үйінің түлектері ата-аналарына және де оларды алмастыратын тұлғаларға қайтарылуы мүмкін, сонымен қатар жоо-на немесе колледждерге түсуі үшін, жұмысқа орналасуына байланысты бағытталуы да мүмкін. Жетімдер үйінің мектеп

жасындағы тәрбиеленушілерінің барлығы әдеттегідей ең жақын жалпыға ортақ мектепке қатынайды.

Мектеп интернат – мектеп жасындағы жетім балаларды, сонымен қатар дамуы немесе оқытуында қиыншылықтары бар отбасылардың балаларын тәрбиелейтін және оқытатын, дамытатын, асырайтын мемлекеттік мекеме болып табылады.

Интернаттың бірнеше түрін атап өтуге болады:

- жеке тұлғалық дамуында айтарлықтай маңызды ауытқулары жоқ балалар үшін арналған жалпы білім бағдарламасын қамтитын интернаттар;

- олигофренияның жеңіл түрімен және психикалық-тілдік дамуында кемістігі бар балаларға арналған көмекші интернаттар;

- еңбек және әлеуметтік қорғау Министрлігінің бақылауында болатын ақыл-ойының терең кемістігі бар балаларға арналған интернаттар.

Соңғы жылдары елімізде ата-ана қамқорынсыз қалған дарынды балалар үшін арналған интернаттар пайда бола бастады.

Балалар баспанасы (приют) – халықты әлеуметтік қорғау жүйесінің арнайы мемлекеттік мекемесі болып табылады, қиын жағдайда қалған балалар мен жетім балаларға көмек көрсетудің жаңа түрі деп атауға да болады. Сонымен қатар балалар баспанасы қоғамдық ұйымдармен құралады. Балалар баспанасы – ол баланың уақытша мекендейтін мекемесі. Бұл баспана қызметкерлерінің басты міндеті ол балаларға психологиялық-педагогикалық қолдау көрсету, олардың бейімделуіне, сонымен қатар баланың болашақ тағдырын анықтаумен байланысты болып табылады. Баспанадағы көмектің түрі ол оның түріне тәуелді болып келеді, яғни жалпы түрдегі баспана (ашық баспана) ерікті принципке негізделген.

Уақытша асырау орталықтары – баланы уақытша орналастыру түрі ол балаға жылдам мамандандырылған көмек көрсету мақсатында ұйымдастырылған. Мұндай көмек көрсету баланы шұғыл түрде отбасынан айырған кезде, сонымен қатар балаға психологиялық-педагогикалық немесе әлеуметтік қолдауға сұраныс туғанда қажет болады. Бұл орталықтардың жұмысының маңызды бағыты болып ол түзету-оңалту іс-шараларын ұйымдастырумен байланысты болып келеді. Аталған орталықтар жиі халықты әлеуметтік қорғау органдарымен және де қоғамдық ұйымдармен құралады. Бүгінгі күні елімізде 15 әлеуметтік-оңалту орталықтары, ата-ана қамқорлығынсыз қалған балаларға көмек көрсету орталықтары және жетім балалардың уақытша мекендейтін орталықтары жұмыс жасауда.

Ұлды (қызды) асырап алу – бұл балаға туған әкесі немесе анасы болып табылмайтын адаммен не ерлі-зайыптылармен бала арасында туыстық байланысты заңды түрде орнату, ол баланы қорғаудың арнайы шарасы ретінде жасалады. Бұл жетім бала үшін орналастырудың ең жақсы түрі. Бұл орналастырудың түрінде бала нағыз шынайы отбасында тәрбиеленеді және дамиды, яғни мұнда отбасыны алмастыру мәселесі туындамайды. Асырап алушы отбасы ол баланың жаңа заңды және шынайы отбасы болып табылады, ол онда туған бала мәртебесіне ие болады. Бала жаңа асырап алғандардың тегін ала алады, тіпті есіміде өзгеруі мүмкін. Асырап алған баланың барлық міндеті мен құқығы ол туған балаларының міндеті мен құқығымен теңеседі. Баланы асырап алудың тәртібі Қазақстан Республикасының «Отбасы және неке», «Баланың құқығы туралы» және ҚР азаматтары болып табылатын балаларды есепке алуды орнату ережесі заңдарымен реттеледі. Қазақстандық балаларды шет ел азаматтарына асырап алуға, ол баланы өз туыстарына қайтаруға немесе қазақстандық азаматтардың асырап алуларына мүмкіндік болмаған жағдайда қарастырылады.

Қамқорлыққа алу пен қамқоршылық – ол ата-ана қамқорлығынсыз қалған жетім балаларды асырау, тәрбиелеу және оқыту, сонымен қатар олардың құқықтары мен қызығушылықтарын қолдау мақсатында құралған орналастырудың түрі болып табылады. Қамқорлыққа алу 14 жасқа толмаған жастағы балаларға тағайындалса, ал қамқоршылық ол 14 жастан 18 жасқа дейінгі балаларға тағайындалады. Қамқорлыққа алатын отбасы ол туыстық байланысты (тікелей немесе жанама) айқындайды. Негізі қамқорлық баланың не

әжесінің, не анасының жағынан тікелей туысына тағайындалады. Сонымен қатар қамқорлыққа алушы әжесі, атасы, кейбір жағдайда туысқан аталары мен апалары қабылдайды. Қамқорлыққа алушыны (опекун) қамқорлыққа алу мен қамқоршылық органдары анықтайды. Қамқорлыққа алушының міндетіне ол баланы тәрбиелеу мен оны дамыту, оның құқықтарын қорғау кіреді. Қамқорлыққа алушы кәмелет жасқа толмаған баланың жеке жылжымайтын

Патронат – ол мемлекеттік қорғауды қажет ететін балаларды және солбалалардың қатынасында қамқорлыққа алушының міндеттерінің бір бөлігі сақталғанда патронатты ата-ана отбасының тәрбиесіне орналастырудың арнайы формасы деп түсінеміз. Патронатты отбасында бала оның болашақ тағдыры шешімін тапқанша уақытша орналасуыда мүмкін, яғни оның мұнда биологиялық ата-анасына қайтарылуы, асырап алынуы мен қамқорлыққа алынуы, интернат типіндегі мекемелерге орналастырылуы сияқты жолдары қарастырылады. Мұндай жағдайда патронатты отбасы ол «жедел жәрдем» қызметін атқарады, яғни мұнда балалардың денсаулығы мен өміріне қауіп төну себебіне байланысты дағдарысты отбасылардан оларды шұғыл түрде тартып алу жағдайларында орналастырылады.

Балаларды орналастырудың **мемлекеттік-қоғамдық** үлгісіне ауысатын болсақ.

Отбасылық балалар үйі – ол 1988 жылы Кеңестік балалар қорының ұсынысы бойынша құрылған, бұл жетім балалардың өмірлік іс-әрекетін ұйымдастыру түрі ретінде танылған. Кейінірек «асыраушы отбасы» атауына ие болады. 8 көп баланы тәрбиелеуге алған азаматтарға (ерлі-зайыптылар немесе некеге тіркелмеген жеке тұлғалар) тәрбиелеуші-ата-анасы берілді, мұндай асыраушы отбасы тәрбиесіне берілген балаларды «асыранды балалар» деп атаса, ал жалпы бұл отбасы – «асыраушы отбасы» деп аталды.

Балаларды толығымен мемлекет қамтамасыз етеді, ал тәрбиелеуші-ата-аналарына қаржылай жәрдемақы төленеді. Асыраушы ата-аналардың еңбегі ол оның еңбек өтіліміне қосылады. Отбасылық балалар үйіндегі жағдай ол қалыпты отбасылық өмірге жақындастырылады. Бұл отбасыларда балалар 3 жастан 18 жасқа дейін тәрбиеленеді. Ал жалпы түлектер жетімдер үйінің тәрбиеленушілерінің жеңілдіктерін қолданады. Қазақстан Республикасының білім және ғылым Министрлігінің және Қазақстанның Балалар Қорының бастамасы бойынша 30.06.92 ж. №24-4/12-507 Қазақстан Республикасының Министрлер Кабинетінің Қаулысымен бекітілген «Отбасылық типтегі балалар үйі туралы» Ережесі негізінде республикамызда отбасылық типтегі 45 балалар үйіне 300-ге жуық жетім және ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балалар қабылданды.

Фостерлі (алмастыратын немесе орын басатын) отбасы. Бұл отбасы біздің қоғам үшін жаңа құбылыс болып табылады, яғни асырап алушы отбасы түрінің бірі. Бұл отбасылардың қызметінің қажеттілігі ол отбасындағы көптеген келеңсіз жағдайларға байланысты шұғыл түрде балалардың тартылып алынуы, сонымен қатар ата-анасының ауыр сырқатқа ұшыруы немесе ата-анасының тіпті болмауы сияқты жағдайларда орын алады. Уақытша асырап алушы отбасы дамыған елдер қатарында балалықты қорғау формасы ретінде айтарлықтай кең тараған болып табылады. Қазақстанда балаларды орналастырудың бұл түрі әлі де болса толығымен енгізілмеген және таралмаған [3].

Қазақстандағы қалыпты отбасына жақындатылған жағдайда жетім балаларды тәрбиелеуді жүзеге асыратын мекеменің бірі ол **Балалар ауылы- SOS (SOS Kinderdorf)** болып табылады. Жалпы жетім балаларды тәрбиелеудің мұндай үлгісінің авторы – ол австриялық гуманист Герман Гмайнер болып есептеледі. Бастапқы атауы «Societas Societas» – яғни «Әлеуметтік қоғам», кейін қысқартылып – SOS деп аталып кеткен. Қазақстан Республикасының «Отбасы үлгісіндегі балалар ауылы мен Жастар үйлері туралы» Заңына сәйкес 5 балалар ауылы мен 19 жастар үйлері, үш «SOS – Қазақстан Балалар ауылдары» жұмыс істеуде. Алғаш болып «Бөбек» қайырымдылық қорының президенті Сара Алпысқызы Назарбаева балаларды орналастырудың осы түрін біздің елімізде де ашты.

Жетім балаларды орналастырудың әртүрлі формаларын қарастыра келе, олардың көбі әлі де болса толыққанды отбасыдан алыс екендігін байқауға болады. Осыған орай баланы дамыту мен қамтамасыз етуде толық түрде жүзеге аспайды. Жоғарыда айтылғандардың

барлығы жетім балаларды отбасыға орналастыру бойынша әлеуметтік жұмыскердің қызметі ол жетім балаларды орналастырудың әлеуметтік-психологиялық, әлеуметтік-педагогикалық, құқықтық және медициналық аспектілерінің біріктірілу технологияларын қолдануға негізделуі қажеттігін айқындайды.

Аталған қызмет бағыттарын әрине әлеуметтік жұмыскер жалғыз өзі жүзеге асыра алмайды, сондықтанда жетім балаларды отбасыға орналастыруда әлеуметтік технологияларды қолданудың тасбыстылығы ол түрлі сала мамандарын (медицина қызметкерлерін, заңгерлерді, әлеуметтік педагогтарды, педагог-психологтарды) қатыстырумен анықталады. Отбасыларға жетім балаларды орналастыру бойынша әлеуметтік жұмыстың ең тиімді технологиясы, ол асырап алуға ниет білдіріп жүрген азаматтарды кешенді дайындау болып табылады. Бұл үшін асырап алушы ата-ананың әлеуметтік, психологиялық және эмоционалды жағдайын және де олардың асыранды жетімді қабылдауға дайындық деңгейін зерттеуді қажет етеді.

Қорыта келе, біз бұл мақаламызда ата-ана қамқорлығынсыз және жетім қалған балаларды орналастырудың технологияларына сипаттама жасадық. Жалпы әрбір қоғамның, мемлекеттің болашағы балалар екенін ескеретін болсақ, онда олардың толыққанды өмір сүруіне және олардың құқықтарының қорғалуына бәріміз бірігіп ат салысқанымыз дұрыс деп есептеймін.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Завражнов В. В., Ермолаева Ю. В. Возможности использования технологий социальной работы с детьми-сиротами по их устройству в семью // Молодой ученый. — 2016. — №1. — С. 704-707.

2. Рыбинский, Е. М. Управление системой социальной защиты детства. Социально-правовые проблемы [Текст] / Е. М. Рыбинский. — М.: «Прогресс», 2004. — 180 с.

3. Холостова, Е. И. Технология социальной работы / под ред. Е. И. Холостовой, Л. И. Кононовой. — М.: Юрайт, 2014. — 503 с.

Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ

Философия және саясаттану факультетінің

Әлеуметтану және әлеуметтік жұмыс кафедрасы,

әлеуметтік жұмыс мамандығының

4-курс студенті

Болат Жансая

Омарова А.Т.

әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық университеті, әлеуметтану және әлеуметтік жұмыс кафедрасы, аға оқытушы

ЖАЛҒЫЗБАСТЫ ӘКЕЛЕРДІҢ ӘЛЕУМЕТТІК ЖАҒДАЙЫ ЖӘНЕ ОЛАРМЕН ӘЛЕУМЕТТІК ЖҰМЫС ЖҮРГІЗУ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫ

Қазақстанда халықтың біршама көлемді бөлігін толық емес отбасылар құрайды, соның шеңберінде жалғызбасты әкелердің балаларымен біріге отырып өмір сүру формасында біршама отбасы ішілік мәселелер туындайды. Морфологиялық өзгешеліктеріне сай әйел адамдармен салыстырғанда, ер адамдардың белгілі бір іс-әрекетті атқару, психологиялық күйзелісті еңсеру, ішкі және сыртқы фактор салдарынан туындап отыратын отбасы мәселелерін шешу жағдайында біршама айырмашылықтар бар. Қазіргі әлеуметтік жағдайға сай, өткен кезеңмен салыстырғанда жалғызбасты әкелер саны артуда. Жалғызбасты әкелердің жалғыз қалуына себеп болатын мәселелер, отбасылық жұбайлардың түрлі себепке байланысты екіге бөлінуі салдарынан туындайды. Жалғызбасты әкелердің осы статусты иеленуіне себеп болатын жағдайлар;